

SOCIALDEMOKRATERNA
Partikongressen 1975

Med reservation för
eventuella ändringar

Anförande av Olof Palme
vid kongressens öppnande
den 27 september

På partistyrerelsens vägnar hälsar jag ombuden och gäster från Sverige och från andra länder välkomna till det socialdemokratiska partiets 26:e kongress.

Under några hårt arbetstygda dagar redovisar en levande folkrörelse sin samhällssyn i öppen debatt, formar i solidaritet sitt program.

Det är främst vid kongresserna som vi lagt grunden till vårt partis utveckling. Det har gett fasthet och kontinuitet åt vårt politiska arbete. Nu skall ännu en länk fästas vid kedjan.

Partikongressen har sina rötter ute i den svenska vardagen. Den får sin prägel av erfarenheter från människornas verklighet, av upplevelser av samhällets orättvisor. Den föregås av möten och diskussioner i 1000-tals föreningar, fackklubbar och studiecirkclar. Därför kan besluten förankras hos stora folkgrupper. En partikongress är inte någon avskärmad händelse. Den är ett led i det flöde som är partiets liv.

350 ombud har valts att här företräda partiet. Närmare 250 av er har icke tidigare deltagit i en partikongress.

Er genomsnittliga ålder är lägre än vi varit vana vid. Vid förra kongressen var 54 ombud kvinnor. Denna gång deltar 110 kvinnor som ombud. Det är således en kongress som är ny, ung och med mycket större andel kvinnor än någonsin förr.

Vi står inför ett hårt jobb. Men minns under påfrestningarna de kommande nio dagarna, att dessa också är ett mått på vitaliteten inom vår rörelse. Vi har nära 1 200 motioner och en lång rad program att ta ställning till. Under det gångna året har 45 000 människor deltagit i energicirklarna inom vår rörelse. 120 000 deltog i rådslaget om § 32. 10 000 deltog i ideologiska studier. Den gångna kongressperioden har utmärkts av en enastående vitalitet och engagemang bland medlemmarna inom arbetarrörelsen. De ger sin mening tillkänna, de har stora förväntningar.

För tre år sedan samlades partiet till kongress i en svår politisk situation. Den var sakligt svår på grund av ett bekymmersamt ekonomiskt läge. Vi upplevde därtill en massiv anstormning mot arbetarrörelsen där inga argument syntes för tarvliga, inga beskyllningar för grova. Opinionsmässigt låg vi i ett klart underläge.

Det vore fel att säga att våra motståndare kände segervittring. De tyckte sig redan ha inkasserat segern.

I denna situation fick kongressen sin prägel av en ingående diskussion om de politiska sakfrågorna. Det var vårt sätt att besvara angreppen. Även om det blåste motvind och var besvärligt på många vis i landet höll vi fast vid sakfrågorna och drev en hård och öppen samhällskritik för att ur den hämta inspiration till framtidens politik. Vid avslutningen kunde vi därför, på grundval av kongressens beslut, inbjuda "alla grupper och intressen i Sverige till en bred samverkan för att i positiv anda medverka till en fortsatt förnyelse av det svenska samhället".

Den linjen har vi hållit fast vid. Kongressen skapade den styrka och målmedvetenhet som behövdes för att genomföra en utomordentligt hård valstrid. Vi vann ingen seger. Men vi återvann de 5-6 procent i opinionen som behövdes för att avvärja anstormningen.

Nu i efterhand vet vi att kongressen innebar vändpunkten. Kongressen lade grunden för den politik som socialdemokratin fört under kongressperioden. Vi har i stort kunnat genomföra den politik vi bestämde oss för. Men utan doktrinära fastlåsningar. Den breda samverkan vi eftersträvade har vi i hög grad kunnat nå med de stora löntagargrupperna i för dem avgörande frågor. De hätska kampanjer från olika näringslivsorganisationer som hart när blockerade varje samtal över åsiktsbrytningarna, har så småningom börjat ebba ut. I riksdagen har vi kunnat skapa stora majoriteter kring flertalet av våra förslag.

Jag vill inte ett ögonblick fördölja att den parlamentariska situationen, med dess unika balansläge, har varit och ännu förblir svår.

Redan i mandatfördelningen låg en betydande risk för dödläge och handlingsförlamning. Detta parlamentariska läge skulle vi dessutom bemästra i en tid, då västerlandet upplevde den värsta ekonomiska krisen sedan 30-talet, då energikrisen slog hårt mot världsekonomin och mot enskilda länder och då i land efter land parlamenten drabbades av politisk kris med splittning, hårda konfrontationer och bristande handlingsförmåga som följd.

Det har ibland känts frestande att söka bryta sig ur svårigheterna genom att vädja till folket i allmänna val, för att därigenom söka skapa klarhet. Vi har också varit fullt beredda till det. Gensvaret från partiet hade med säkerhet blivit starkt. Men vi har ändå känt en förpliktelse att ständigt pröva möjligheten att i Sveriges riksdag samla breda majoriteter för en ansvarsfull politik. En sönderfallande ekonomi hade vi aldrig kunnat acceptera.

Efter överläggningar med oppositionspartierna har vi kunnat samla ett brett stöd bakom den ekonomiska politiken. Det medförde en upplösning av den borgerliga blockpolitiken. Dessa överläggningar kunde vi gå in i därför att vi hade en klar politisk vilja att klara ekonomin, att trygga sysselsättningen, att genomföra

viktiga löntagarkrav. De resultat vi nådde fram till kunde vi acceptera, därför att de inte avvek från vår huvudlinje och därför att de medverkade till en god ekonomisk utveckling i vårt land och en framgångsrik reformoffensiv.

Det har kallats samverkanspolitik. En del kan däri finna något principiellt tveksamt. Andra kan helt naturligt finna överenskommelser med motståndare som häftigt bekämpat oss något svårsmälta. Men förmågan till strid när så erfordras och vilja till samverkan när detta ligger i folkflertalets intresse, har alltid varit en styrka för arbetarrörelsen.

Vi kan nu utan att förhäva oss hävda att arbetet i Sveriges riksdag under de gångna två åren varit till gagn för den ekonomiska utvecklingen och till värn för den svenska demokratins handlingskraft i en orolig tid. När arbetslösheten i de rika länderna ökat mycket kraftigt och nu uppgår till 15 miljoner arbetslösa har vi kunnat minska arbetslösheten och öka sysselsättningen med 180 000. Om vi hade haft samma prisökningar i vårt land som i Europa hade priserna hos oss idag varit ca 10 procent högre. När Europas industriproduktion har ökat med knappt 3 procent har vår industriproduktion ökat med 15. När industriinvesteringarna i många andra länder har gått tillbaka eller stagnerat, har vi fortsatt en oavbruten investeringsökning sedan 1968. Jag vill ge en uppriktig eloge för den framtidstro, som i en besvärlig tid präglat svensk industri.

Starkt vill jag understryka: Den helt avgörande förutsättningen för denna politik har varit en enad och samlad arbetarrörelse. I snålblåstens tid visar denna rörelse sin styrka genom att hålla ihop. Den självklara kampviljan om striden blivit nödvändig har känts som en fantastisk styrka. Den lika självklara beredvilligheten att se till sakfrågorna, de som betyder någonting i människornas vardag, har gett mening och innebörd åt det politiska arbetet. De framgångar vi kan ha vunnit är partimedlemmarnas och det fackligt-politiska samarbetets förtjänst. Avgörande för sammanhållningen har varit en framtidsinriktad debatt och känslan av att há en betydelsefull uppgift i samhällsomdaningen.

Grunddragen i partiets politik måste vi fullfölja: en fast och klar kurs när det gäller politikens huvudlinjer, vilja till bred samverkan för att nå resultat i folkflertalets intresse. Ju starkare vår politiska ställning är, desto bättre möjligheter har vi att förverkliga våra mål.

Vi skall glädja oss åt alla de samlade insatser som ligger bakom den starka svenska ekonomin som gjort det möjligt för oss att klara den internationella bottenkonjunkturen så hyggligt som vi hittills kunnat göra.

Men den glädjen får inte ett ögonblick undanskymma de påfrestningar som kan ligga framför oss.

När vi möter de påfrestningarna blir vår främsta strävan att hävda sysselsättningen och bygga ut vår industris produktionsförmåga. Bakom dessa strävanden kan vi sätta en utbyggd och förbättrad ekonomisk politik, som växt fram ur erfarenheten av gångna tiders lågkonjunkturer. Genom lagarna om anställningstrygghet,

och stödet till utbildning i företagen och stödet till produktion på lager har vi fört in arbetsmarknadspolitiken i företagen. Arbetslösheten skall angripas innan den är ett faktum. En stor del av förra årets höga vinster är nu samlade i fonder som löntagarna har inflytande över. I dessa fonder och i de traditionella investeringsfonderna finns nu 7-8 miljarder tillgängliga för investeringar i ökad produktion och förbättrad arbetsmiljö. Skatteomläggningarna, matsubventioner, prisövervakning och prisstopp har satts in för att hålla tillbaka prishöjningarna. Vi har sökt rusta oss för att möta problemen.

Men vi skall samtidigt ha klart för oss att vi inte kan undgå att påverkas av den ekonomiska utvecklingen ute i världen. Det är av en avgörande betydelse att länderna gemensamt beslutar sig för att målmedvetet bekämpa det ekonomiska slöseri, det sociala onda och den mänskliga tragedi som arbetslösheten utgör. Människornas arbete är vår viktigaste ekonomiska och sociala tillgång. Det är mer än en social nyttighet, det är en rätt för var och en. Från den utgångspunkten har vi fört samtal med företrädare för andra länder, i de internationella konferenser vi deltagit i och själva anordnat. För att få till stånd gemensam handling i kampen mot arbetslösheten har arbetarrörelsen i Europa fördjupat sitt samarbete.

Kongressperioden har präglats av ett intensivt reformarbete. Det spände över breda fält. Nu kan vi redovisa resultatet. I lagar, beslut, initiativ och stora ekonomiska insatser för att förbättra villkoren för olika folkgrupper och på utsatta områden i arbetslivet.

Men måttet på framgång blir alltid förändringen i den verklighet som omger oss. Ty liksom reformerna har sitt ursprung och sin drivkraft i människornas upplevelser av vardagen så är det i deras förmåga att bryta igenom i den praktiska verkligheten som vi kan mäta framstegen.

Under 1960-talet blev vi intensivt medvetna om förstörelsen och förgiftningen av vår miljö. Vetenskapsmän tecknade dystra kurvor, som skildrade vår väg mot undergången. En del greps av djup pessimism, många av djup oro.

Vi beslöt att möta de nya noten offensivt - utnyttja tekniken för att värna miljön, stifta nya lagar, sätta in väldiga ekonomiska resurser för att förbättra miljön. Sverige tog initiativet till 1972 års stora FN-konferens om miljön. Vi antog program vid 1968 års och 1972 års kongresser.

Sjön Trummen utanför Växjö var 1970 praktiskt taget i-genvuxen. Med hjälp av statliga bidrag på 1 milj kr - förstärkt med kommunala medel - kunde sjön restaureras. Den muddrades på 1 m gyttja. Nu kan man både bada och fiska i Trummen. Det finns många sjöar som Trummen. Man kan bada vid Norr Mälarstrand i Stockholms city. Man kan äta strömmingen från Bråviken.

Vi har lärt oss något av erfarenheten. Det går att konstruktivt bekämpa miljöförstörelsen. Ofantligt mycket återstår att göra, men erfarenheten har gett oss tillit.

Vi har format en ytterst ambitiös regionalpolitik. I länen och i kommunerna har man format planer. Regering och riksdag har dragit upp riktlinjer. Våldiga ekonomiska summor har satsats. Syftet är att hindra den tekniska utvecklingens och marknadskrafternas förödande konsekvenser för många bygder i vårt land och för enskilda människor.

3,5 mil utanför Östersund ligger två samhällen som heter Waplan och Nällden. Där bor ett tusental människor. Där finns bara en industri, Waplans mekaniska verkstad. Den är man helt beroende av.

I början av 1970-talet gick företaget på knä. För två år sedan kopplades myndigheterna in. Den centralstyrda byråkratin och pamparna som en del föredrar att säga. Man fick tag på en köpare. I mars i år fick företaget statligt lokaliseringstöd med 10 mkr för att bygga helt nya lokaler. De har nu invigts. Arbetsstyrkan har ökats och man hoppas på nya anställningar. Resignationen har ersatts av tillförsikt.

Det finns väldigt många Waplan och Nällden. I samtliga skogslän ökar nu folkmängden. Svårigheterna finns kvar. De kommer att möta oss i framtiden också. Men vi har

lärt oss: människorna behöver inte vara prisgivna. Den gemensamma solidariteten kan stå på deras sida.

1972 års partikongress fick i hög grad sin prägel av kraven på en förnyelse av arbetslivet, ett värn för de utslagna och för dem som hotas av olycksfall och förgiftning, av en vilja att låta demokratins principer tränga in innanför fabriksportarna. Vi har genomfört ett omfattande lagstiftningsarbete för bättre arbetsmiljö, större trygghet i anställningen, rätt till ledighet för studier, facklig förtroendemans ställning osv.

Svarvaren Sten-Yngve Smed fick en dag veta av läkaren att hans höfter och rygg var utslitna. Han var 54 år. Det var ett illa läkt benbrott från barndomen och polio vid 14 års ålder som tillsammans med hårt arbete hade satt sina spår. Han sjukskrevs. Det blev tal om förtidspension. Men Smed protesterade. Han kände att han hade krafter kvar för en lång tid av aktiv yrkesverksamhet.

Nu är Sten-Yngve Smed tillbaka på sin gamla arbetsplats. Anpassningsgruppen på företaget fann en lösning. Det gick att ändra konstruktionen på hans svarv så att en del påfrestande handgrepp försvann. AMS satsade 20 000 kronor och företaget 50 000 kronor. AMS ordnade en specialutrustad bil så han kunde åka mellan hemmet och jobbet. En fysiskt handikappad arbetare kan fortsätta med en meningsfull sysselsättning. Därför att man an-

passade jobbet till människans förutsättningar och inte tvärtom.

Sven-Åke Gustavsson är regionalt skyddsombud i Dalsland. "Säg inte att det är jag som har ringt", kan han få höra när han blivit kallad till en arbetsplats. Det är ett bevis för att han behövs. Hans område är arbetsmiljön på de små arbetsplatserna. Han skall rycka ut när skyddsombuden kallar eller på eget initiativ.

Vid ett av hans första besök blev han så illa behandlad att han nästan tänkte lägga av. Företagaren började med att visa upp en sur min och frågade om han kunde vägra Sven-Åke tillträde till arbetsplatsen. Det kunde han naturligtvis inte.

Temperaturen i arbetslokalerna var sex grader. Inte ens i matsalen fanns det värme. Toaletterna fungerade inte, och det enda vatten som fanns var sjövattnet.

Trots flera påpekanden vägrade företaget att göra något åt förhållandena. Till slut stoppade Sven-Åke arbetet i fabriken några timmar. Yrkesinspektionen trädde in och lovade att arbetet skulle få återupptas om värme skaffades till matsalen.

I dag finns det värme både i arbetslokalen och matsalen. Toaletterna fungerar. Så kan ett regionalt skyddsombud

fungera, så kan en arbetsplats se ut här i landet.

Det finns väldigt många arbetare som Yngve Smed. Det finns väldigt många verkstäder som den i Dalsland. Det återstår ett långt och mödosamt reformarbete för att löntagarna skall kunna känna trygghet på sina arbetsplatser, slippa den malande oron för olycksfall och förgiftning, uppleva sitt människovärde som en demokratisk rättighet i jobbet.

Instrumenten är yrkesinspektion, arbetsförmedling, skyddsombud och fackliga organisationer. Pampar och byråkrater fnyser somliga. Nej, säger vi: ett samhälle som skall ställa sig på den enskilda människans sida, en folkrörelse som i gemenskap skall trygga solidariteten.

På 1972 års partikongress förde vi fram kvinnans jämställdhet i förgrunden för den politiska debatten. Jämställdheten grundläggs i arbetslivet sade vi. Sedan dess har Jämställdhetsdelegationen inrättats, lagar genomförts, försöksverksamhet satts igång; en sjudande aktivitet på många fält.

Sedan 1972 har sysselsättningen ökat med 180 000 personer. Av dem är 144 000 kvinnor.

Åtskilliga av dem finns i Kristianstads län. Där inledde delegationen för jämställdhet för ett par år sedan en

försöksverksamhet för att finna vägar att lotsa in kvinnor i jobb som tidigare varit förbehållna männen.

Jag var på besök vid Iföverken i Bromölla strax utanför Kristianstad för halvtannat år sedan. En av kvinnorna berättade för mig hur hon i årtal hade velat komma ut och jobba. Men inga jobb fanns, inga som ansågs lämpliga för kvinnor. Så en dag fick hon ett brev från länsarbetsnämnden som bjöd in till en informationsdag på Iföverken. Nästa steg blev en fyra veckors kurs med en vecka teori och 3 veckors praktik där hon fick pröva på olika slags arbetsuppgifter i fabriken. Sen fick hon fast jobb.

De här kvinnorna var glada över att ha arbete, över att ha visat sig själva och sin omgivning att de klarade av att jobba i tung industri. Och inte bara detta företag utan många andra har förstått att kvinnorna utgör en tillgång också när det gäller så kallade manliga jobb. Nu har försöksverksamheten vidgats till ytterligare fem län: Södermanland, Kronoberg, Kalmar, Skaraborg och Kopparberg.

Erfarenheten har lärt oss. Detta kvinnoår har många i ord bejakat kvinnans jämställdhet. Men det räcker inte. Men om man arbetar med myndigheter och fackliga organisationer, om man stiftar lagar och anslår pengar, om man målmedvetet söker praktiska lösningar, då kan idén

om kvinnans jämställdhet småningom nå ut i verkligheten.

Samtidigt som vi i reformarbetet brutit ny mark och öppnat nya möjligheter har vi också fullföljt de socialpolitiska strävandena.

För pensionärer har de gångna åren betytt ökade möjligheter till ett liv i ekonomisk trygghet och gemenskap. Det gäller pensioner och skatteregler, som förbättrats. Men det gäller lika mycket färdtjänst och hemsamariter, tandvårdsförsäkring och sjukvård, pensionärshotell och förbättringslån.

Detta är för oss något självklart. Och kanske ligger den alldeles avgörande skillnaden mellan dagens samhälle och gårdagens däri att väldigt många människor som satsat sina bästa år och sin hälsa på att bygga upp vårt land nu åldras i trygghet och värdighet.

Sedan 1972 har det svenska stödet till utvecklingsarbete ökat kraftigt. Som första land i världen har vi nått målet att avsätta en procent av bruttonationalprodukten till bistånd.

I Guinea-Bissau byggde PAIGC upp folkaffärer i de befriade områdena. Befolkningen kunde där byta till sig allehanda nödvändighetsvaror mot varor man producerade själv, t ex ris. Genom denna affärsrörelse blev befolk-

ningen oberoende av varutillförseln som kontrollerades av den portugisiska kolonialmakten. En början till en nationell ekonomi skapades. Sverige levererade bl a sandaler, tvålar, tyger, livsmedel, fotogenlampor, myggnät och redskap till dessa butiker till ett värde av ca 20 milj kronor under åren 1972-1975. Med detta stöd bidrog vi verksamt till att bryta böndernas beroende av den portugisiska kolonialekonomin.

I politiken arbetar vi ofta med stora siffror. Breda lagstiftningskomplex. Stora svep över samhällsproblemen. Grundläggande idéer som drivkraft. Det är nödvändigt. Men det kan också vara litet farligt.

Mina exempel kan förefalla små, alltför små, i det stora sammanhanget. Men det är ju ändå i denna oändliga mångfald, som kännetecknar människors tillvaro, som våra idéer skall få sitt genomslag. De konservativa brukar hävda att just därför att variationsrikedomen är så stor skall den enskilde lämnas åt sitt öde. Det förhåller sig alldeles tvärtom.

Den djupa erfarenhet som arbetarrörelsen bär med sig genom decennierna är denna: endast genom att finna vägar till gemenskap och solidaritet med sina medmänniskor kan den enskilde få möjlighet att utveckla sin egenart. Åt de starka och privilegierade har den privata ekonomiska makten gett stora basuner att blåsa egoismens fanfar. Men de stora grupperna av arbetare och tjänste-

män vet att de vunnit sin styrka i den melodi som präglas av gemenskap och solidaritet.

Men exemplen ger oss också en påminnelse om hur mycket som ännu är vrängt och orättvist i vårt samhälle. Det vore inte svårt att visa enskilda människoöden som kännetecknas av stora svårigheter, förtvivlan och ensamhet. Det beror på vederbörande själ, säger någon. Måhända. Men det finns alltför många sådana öden där den enskilde kämpat mot krafter som blivit honom eller henne övermäktiga i samhällsstrukturen, i den tekniska och ekonomiska utvecklingen, i otillräckligheten i samhällsstödet eller helt enkelt bristen på medmänsklighet. Och det finns ofantligt många som inte fullt kunnat utnyttja sina möjligheter, stäckts "i sina bästa stämningars längtan". Det är medvetandet om otillräckligheten och orättvisorna som är drivkraften för vårt fortsatta reformarbete.

En lärdom till: det finns de som hånar reformismen i vårt land. De längtar efter de stora svepen, den våldsamma och plötsliga förändringen, Fågel Fenix som stiger fram ur askan, ren och glänsande. De talar om massan för att slippa tänka på individen. Men bryt ner parollerna i verkligheten och man skall finna att reformismen är den enda värdiga vägen att bygga ett samhälle. Ty i verkligheten blir förändringarna alltid små, stegen prövande, synfältet begränsat. Men det är i sammansmältningen av alla dessa små förändringar, av alla dessa

prövande steg, det är när alla de enskilda synfälten breddas till en gemensam horisont som ett samhälle omdanas på den demokratiska socialismens grund.

Socialdemokratien samlas till kongress i en känsla av stolthet, ty vi kan redovisa ett rejält dagsverke. Det går att förändra samhället. Reformerna blir inte en skrift i vattnet. De förbättrar vardagen. Det är meningsfullt att satsa på politiskt arbete. Medvetandet härom ger trygghet och tillit.

Socialdemokratien samlas till kongress också i en känsla av ödmjukhet. Se bara på dagordningen. Vi skall anta nytt partiprogram, diskutera utrikespolitik och bistånd, näringspolitik och energi, familjepolitik och arbetsmarknad, arbetsrättens omdaning och arbetslivets förnyelse, skatter och miljö - för att nu ta ett axplock. Allt detta rymmer viktiga problem för enskilda människor. Det är en väldig arbetsuppgift vi tagit på oss. Och svårigheterna blir stora att förverkliga det vi så gärna vill göra. Birger Norman har rätt när han säger att den som vill omdana samhället alltid på visst sätt arbetar i motvind. Att vi med optimism ger oss i kast med arbetsuppgifterna beror ytterst på att vi har en samhällssyn, en ideologi.

Samtidigt vet vi: en demokratisk folkrörelse får aldrig förfalla till förhävelse i känslan av att företräda en enda och odelbar sanning, i tron att ett beslut på en

kongress är detsamma som förverkligande. Ty vi måste ut och vinna människorna för våra idéer och våra förslag, vi måste föra ut dem i ett praktiskt och mödosamt arbete.

Ni ombud som samlats till denna kongress har ett stort ansvar. Men också en lockande och stimulerande uppgift. Ni skall gå till verket i känslan av att era beslut kan bli av stor betydelse för vårt samhälles utveckling och för enskilda människors villkor.

Jag förklarar härmed det socialdemokratiska partiets 26:e kongress öppnad.